

УДК 323.21 (477)

<http://orcid.org/0000-0001-6864-4425>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.51243>

І. О. Поліщук

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У НАУКОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються класичні історіософські роботи, присвячені вивченню української ментальності. При цьому основна увага приділяється працям, які розглядають політичні аспекти української ментальності. Наголошується на тому, що доля новітнього державотворення у постсоціалістичній Україні буде залежати від усунення демократично-етатистських настанов у політичній свідомості сучасної української політичної еліти та електорату. За теперішніх умов перехідного режиму народ починає виступати єдиним джерелом політичної влади, здійснюючи демократичну процедуру її легітимації.

Ключові слова: українська ментальність, історіографія, державотворення, Українська держава, науковий дискурс.

И. А. Полищук

ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛЕ УКРАИНСКОЙ МЕНТАЛЬНОСТИ В НАУЧНОМ ИСТОРИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

В статье рассматриваются классические историсофские работы, посвященные изучению украинской ментальности. При этом основное внимание уделяется работам, которые рассматривают политические аспекты украинской ментальности. Подчеркивается, что судьба нового государства в постсоциалистической Украине будет зависеть от укоренения демократических и этатистских установок в политическом сознании современной украинской политической элиты и электората. В нынешних условиях переходного режима народ начинает выступать единственным источником политической власти, осуществляя демократическую процедуру ее легитимации.

Ключевые слова: украинская ментальность, историография, государства, Украинское государство, научный дискурс.

I. O. Polishchuk

PROBLEM FIELD OF UKRAINIAN MENTALITY IN SCIENTIFIC DISCOURSE OF HISTORY

In the article historiosophical classic works devoted to the study of Ukrainian mentality. This focuses on the works that consider the political aspects of Ukrainian mentality. In particular, the author cites the work «Ukrainian character and our educational ideal» (author V. Yaniv). The fact that this work is unlike many other devoted to political aspects of Ukrainian mentality. Based on the completion of specialists on this issue, V. Yaniv offers an interesting

explanation of Ukrainians prolonged inability to create their own state. V. Yaniv considered that specific political and mental properties Ukrainian as the root cause of their numerous defeats in state competitions. It is noted that the fate of the newest state in the post-socialist Ukraine will depend on instituting democratic-statist attitudes in the political consciousness of modern Ukrainian political elite and the electorate. Under these conditions the transitional regime people begins to act only source of political power, making it a democratic process of legitimation.

Key words: *Ukrainian mentality, historiography, state building, Ukrainian state, scientific discourse.*

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ століття український народ отримав реальний шанс створити власну суверенну державу.

Розпад у 1991 р. останньої в світі радянської імперії спричинив виникнення необхідних передумов новітнього незалежнення України та посправжньому започаткував процес модерного українського державотворення. В черговий раз одна з найбільших європейських націй одержала нагоду для повної самореалізації, яка можлива лише за умов державної самостійності. З огляду на історичний досвід українства, яке, на жаль, здебільшого перебувало у колоніальному та у напівколоніальному стані, виникає питання: «Чи зможе нарешті новий велетень Європи – незалежна Україна назавжди ствердитися як суверенна, демократична держава?».

Позитивна відповідь на поставлене питання, котре встигло стати багато в чому риторичним, залежить від багатьох чинників. Серед них, як завжди в українській історії, важливе значення мають сприятливі геополітичні обставини, європейська та світова політична кон'юнктура, тобто зовнішньополітичні фактори. Але, враховуючи їх, ми повинні усвідомлювати, що вирішальну роль у становленні суверенної української держави відіграють внутрішньополітичні фактори, серед яких детермінуюче значення належить змінам у політичній ментальності українського народу.

Доля новітнього державотворення у посттоталітарній Україні буде залежати від усталення демократично-етатистських настанов у політичній свідомості сучасної української політичної еліти та електорату.

Адже навіть за теперішніх умов перехідного постсоціалістичного режиму народ починає виступати єдиним джерелом політичної влади, здійснюючи демократичну процедуру її легітимації. У цьому зв'язку звернення до вивчення характерних особливостей національно-політичного менталітету українства у контексті історії його суверенного державотворення та формування пострадянської державності є надактуальним завданням вітчизняної політичної науки. Існувавши дотепер недостатня увага до одного з найголовніших – ментального ресурсу процесу державотворення може мати вкрай негативні наслідки, коли народ становиться відчуженим від розбудови власної держави.

Аналіз актуальних досліджень. Знайомство з науковою літературою з проблеми українського менталітету виявило цікаву закономірність.

Активізація зусиль дослідників зі згаданої проблеми була, як правило, майже повністю пов'язана з політичною кон'юнктурою. Як тільки з'являлися певні передумови для відродження українства, вітчизняні вчені і політичні мислителі звертали увагу на питання суверенного державотворення та української ментальності; і навпаки – численні поразки українського народу у змаганнях за державну незалежність спричиняли згасання інтересу науковців до означених питань.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути найбільш визначні наукові роботи з проблеми української ментальності, які встигли стати класичними.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що для того, аби краще зрозуміти політичну ментальність українського народу необхідно застосувати комплексний підхід у вивченні даної проблеми.

З початку варто розглянути загальні особливості розвитку ментальності українства, а потім слід сконцентрувати увагу на верхньому щаблі вияву політичної ментальності українства – на тих основних ідеях, які висунула та розробила українська інтелектуальна і політична еліта.

У контексті здійснення подальшої процедури досягнення зазначеної мети доречно сказати декілька слів про бібліографію проблеми політичної ментальності українства.

Уперше розгорнутий аналіз проблема української ментальності знаходить у класичній праці М.І. Костомарова «Дві руські народності» (1861 р.) [1].

У згаданій роботі уславлений вчений дає порівняльну характеристику українського та російського менталітету. Демонструючи багато суттєвих розбіжностей в менталітеті споріднених східнослов'янських народів, М.І. Костомаров схильний вбачати саме у цих відмінностях першопричину протилежних державницьких традицій українців і росіян. Якщо останні протягом власної історії створили гіпердержаву, то перші (українці), навпаки, були змушені здебільшого перебувати під владою іноземних держав, маючи недовготривалі та фрагментарні традиції власного державотворення.

Переважає більшість фахівців з питання української ментальності спільні у думці про надзвичайне значення внеску М.І. Костомарова у розробку даної проблеми, називаючи славнозвісного науковця «батьком» української етнопсихології, який фактично започаткував вивчення цікавої для нас проблеми.

Зрозуміло, що за умов комуністичного режиму дослідження проблеми українського менталітету стає можливим лише у країнах Заходу, які будують суспільне життя на засадах плюралізму.

Науковці з української діаспори на Заході, зокрема, В. Ярема, О. Кульчицький першими відновлюють студії з української ментальності. У середині 30-х років виходять «Українська духовність в її культурно-історичних виявах» Я. Яреми та «Риси характерології українського народу» О. Кульчицького [3; 8].

Я. Ярема у згаданій праці намагається пояснити деякі прояви української культури через інтровертну психіку українців.

О. Кульчицький у наведеній роботі намагається розкрити процес формування оригінальних властивостей українського менталітету, використовуючи словосполучення «вдача українця».

Трохи пізніше з'являються роботи інших авторів, присвячені різним аспектам української ментальності, серед них: «Призначення України» Ю. Липи [3], «Вільний народ» Б. Ольхівського [4], «Нариси з історії філософії на Україні» Д. Чижевського [5] та ін.

Оцінюючи внесок згаданих дослідників у розробку цікавої для нас проблеми, треба зауважити, що їхні наукові зусилля у дослідженні проблеми української ментальності не відзначалися систематичним характером і не перетворилися на розгорнуті ґрунтовні розвідки.

Для нас особливу вагу має робота В. Янова «Українська вдача і наш виховний ідеал» [7–8]. Справа у тому, що ця праця на відміну від багатьох інших присвячена саме політичному аспектові українського менталітету. Спираючись на доробки фахівців з даної проблеми, автор пропонує цікаві пояснення тривалої нездатності українства до створення власної держави. Саме специфічні політико-ментальні властивості українців розглядаються В. Яновим як першопричина їхніх численних поразок у державотворчих змаганнях.

Разом з тим, відомий український етнопсихолог пропонує цікавий аналіз організаційних, системних особливостей деяких історичних держав українства, які, на його думку, віддзеркалюють конкретні прояви української національної ідеї. При цьому автор застосовує методологічний підхід, який зустрічається ще у В. Антоновича.

Полягає цей підхід у тезі, що «кожний народ у своєму політичному житті має властиву йому провідну ідею. Провідна ідея нації може найкраще проявитися під час самостійного життя нації». Звідси, аби зрозуміти та сформулювати українську національну ідею необхідно проаналізувати головним чином особливості власних держав українства.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Таким чином, поняття «ментальність» знаходить неабияку популярність у працях науковців, ніби символізуючи «антропологічний переворот» у нашому суспільствознавстві.

Доволі велика кількість українських вчених активно залучається до обговорення проблеми нашого дослідження. При цьому у залежності від фахової приналежності того чи іншого автора його увага концентрується на певному найближчому для нього аспекті українського менталітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костомаров М.І. Дві руські народності / М.І. Костомаров // Історія філософії України : Хрестоматія. — К. : Либідь, 1993. — С. 317—321.
2. Кульчицький О. Світовідчуття українця / О. Кульчицький // Українська душа. — К. : Фенікс, 1992. — С. 48—65.
3. Липа Ю. Призначення України / Ю. Липа. — Нью-Йорк : Говерля, 1953. — 307 с.
4. Ольхівський Б. Вільний народ / Б. Ольхівський. — Варшава : Варяг, 1937. — 91 с.
5. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. — К. : Основи, 1991. — 175 с.
6. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал / В. Янів // Літопис червоної калини. — 1992. — № 6. — С. 6—8.
7. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал / В. Янів // Літопис червоної калини. — 1992. — № 7. — С. 21—23.
8. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах / Я. Ярема. — Львів : Світ, 1937. — 123 с.